

אום אלח'יר

מערבית: יונתן מנדל**

הפנים שחומות ועגלגלות, ונראה כי מחרשות הזמן לא סללו בהן שבילים. הצעיף הלבן הצחור מחליק על שַערה הכסוף, ומאחד את חלקי פניה הרגועים בהרמוניה מושלמת. הצעיף מונח על כתפיה כאילו היה בסיס לראש פסל של אלילה הנטוע בהרהורי נצח, שכן כל מי שראה את פניה פעם אחת יתקשה לשכוח אותה. פסל של ממש, המתנשא מעל כול; המופר בכל בית ישן בכפר, ובכל מסדרון, בכל פינה ומעל כל עיקול בסמטאות הכפר. כולם הכירו את הפנים הללו: במיוחד את החיוך האביבי שבקצותיו גומות חן, חיוך שכל עין שזפה את יופיו, שכל לב זיהה. כשהם נמצאים לידה, נראו זקני הכפר צעירים וחסונים מתמיד, והנערים כאילו שימרו את פני הילדות שלהם. משהזכירו אותה, תהליך ההזדקנות נעצר. שכן אצלה עמד הזמן מלכת, וכלום למישהו יש צורך להמשיך עוד אחריה?

אום אלח'יר היה שמה. שם שמשמעו "אם כל טוב". כך הכרתי אותה וכך הכירו אותה כל הילדים בכפר שלנו. מרוב שהייתה טובה לכולם, כל מה שהיה לה, היה גם בשבילנו. וכל מה שעשתה היה מתוך אהבה לילדים ולבריות. אפילו הכעס שלה. למען האמת, כף ידה הטובה הייתה יכולה לרפא כל חולה אם רק העבירה אותה על מצחו; ואם נחה ידה על ראשו של מסכן, הוא היה מיד נרדם בחיקה כגוזל של יונה. אלה זיכרונות ילדותנו, בימים שבהם לקחו אותנו אליה האמהות שלנו כדי שתברך אותנו.

בימי החורף וילדותי הקשים, בזמן שאבותינו לא באו במגע עם האדמה ועם אבות אבותיהם, הייתה אדמתנו הטובה עוברת אל בית אום אלח'יר. ושם, אל מול האח הבוערת, התאחדה עם כל קורותיה. בית אום אלח'יר היה קטן מידות, אבל למרות הקשתות הצרות

* **תאופיק פיאד** הוא סופר פלסטיני, נולד בשנת 1939 בכפר מוקייבלה שהשתייך אז לנפת ג'נין וסופח לתחומי הקו הירוק אחרי 1948. נכלא בישראל בשנת 1970 לאחר שהואשם ביצירת קשר עם מדינת אויב (מצרים). שוחרר במסגרת עסקה מצרית לחילופי אסירים לאחר מלחמת 1973: הגיע לקהיר וממנה לביירות, שם התחתן עם אישה לבנונית שנהרגה בהפגזות על לבנון בשנת 1982. עזב עם אש"ף לתוניס, נשא אישה בשנית וחי עד היום עם אשתו הסורית ושני ילדיו. בשנת 2015 ובהמשך להחלטה של בית המשפט העליון, הצליח לקבל בחזרה את תעודותיו, נכנס לישראל וביקר בכפרו לראשונה אחרי 41 שנים. פיאד הפך לאיש רוח בולט, נודע בסגנונו הייחודי והאלגורי, כתב רומנים, מחזות, סיפורים וספרות ילדים והקדיש את יצירתו הספרותית לפלסטין ולפלסטינים.

** עורכת תרגום: חנאן סעדי.

שלו, הוא הצליח להכיל את כל אדמות הכפר ואת כל הרריה. וזאת מפני שאהבתו של הבית גדלה בזכות החום שהפיצה אום אלח'יר, ואז היו קשתות הבית הולכות ומתרחבות עד שהקיפו את ארצנו כולה. הקיפו את הקיץ שלה, את הסתיו שלה, את חורפה ואת אביבה, כנערה שהשיבה את עלומיה. כאילו הייתה הארץ לאום אלח'יר. וכך היה לילה אחר לילה, יום אחר יום.

הימים חלפו והטוב של אם כל טוב, הלך וגדל. אהבתה לבריות התעצמה והלכה, ובמקביל גאתה אהבת האנשים אליה. במיוחד אהבתו של חסן החורש, ששמו הערבי מעיד על טוב לבו, אדם שהקדיש לה את כל חייו מאז מינה אותו אביה בצעירותו לחרוש את אדמות המשפחה, כשגם אום אלח'יר הייתה צעירה ויפה. הוא אהב אותה כשם שאוהבים אדמה, ואנשי הכפר החלו לחבר שירים על אהבתם זו. הוא המשיך לאהוב אותה גם אחרי שהתחתנה עם אחר, וילדה לו בן יחיד. וכך חלפו השנים, עליה ועליו. הוא נותר באהבתו הישנה והדוממת. הוא נָדַר נָדַר שלא יאהב אחרת מלבדה, הזדקן לבדו ונותר ברווקותו, דבר שגרם לאנשי הכפר לכנותו, בינם לבין עצמם, בשם "הנזיר". הוא נמנע מלבולות אתם, התרחק מהם עם חלוף השנים, וביקש להתרכז בעבודת האדמה. ואם מישו מהם הזכיר את שמו, הרי שעשה זאת בקול חרישי וביראת שמים, במיוחד אם אָזְפּוּר השם קרה בנוכחותה של אום אלח'יר. כששמו הוזכר, היא נהגה לעצום את עיניה ולהרכין את ראשה, כמחווה למאהב נושן שערך לה בכל מאודו. אולם בפניו לא העז אף אחד להזכיר את שמה. אף אחד זולת הרועים שהיו מחללים ושרים אחר עדריהם שירים שנכתבו בהשראת אהבתו, והיו ממשיכים בניגונייהם גם כשחלפו על פניו בלכתם ליד השדה הפורה שלו.

כך חלפו הימים בכפר שלנו. יום ועוד יום. וכך, גם באותו יום גורלי. איש לא צפה שאסון נורא עומד להתחולל בביתה של אום אלח'יר. כולם ידעו שהנחש שהרג את בעלה של אום אלח'יר בימי בחרותה המשיך ללחוש בתוך הבית, אולם הוא לא נגלה מאז לאיש. וכך, כשהיה משמיע את קולות לחשו, טענו כי זוהי שירת מותו שלו, שכן הוא נחש קשיש הלוחש את לחישותיו האחרונות אחרי שרוקן את כל ארסו לגופו של בעלה. כולם האמינו כי שנים רבות לפני שהרג את בעלה של אום אלח'יר, הוא קטל את שני השוורים של סבו בחצר הבית, וגִזַּר גורל דומה על כל זוגות היונים במגדל, וכך המשיך לעבור ממקום למקום ברחבי הבית הגדול עד שהשתקע בין קורות התקרה. אום אלח'יר התריעה בפני חברה כי ככל שהתקרבה עונת הקיץ נשמעו בביתה רחשי הנחש שְׁדָמוּ לקרקור תרנגולות בזמן שהן דוגרות על ביציהן. אולם זקני הכפר הבטיחו לה כי הרחש ששמעה הוא לא אחר מאשר חרחורי גסיסתו של הנחש. הם העלו זיכרונות על נחשים שהאריכו שנים, ושבהם נתקלו במרוצת חייהם, או סיפורים ששמעו מאחרים, ושכולם הודגש כי חרחור גסיסתו של נחש בא בימים דומה בקולו לקול קרקורה של תרנגולת דוגרת, וכי הנחש אינו מסוגל לצאת מערש הדוויי שלו, והוא פשוט נותר בו ללא ניע, מחרחר עד מוות. והם הפליגו בסיפוריהם ולא הפסיקו עד שאחד מהם היה מקלל את הנחשים ואת האֶזְכּוּר שלהם, ואמר שמרגע שמזכירים אותם בשיחה, לא ניתן להפסיק לדבר עליהם. אבל רוחה של אום אלח'יר לא שקטה בעקבות הסיפורים הללו והיא הודיעה להם שבכוונתה להרוס את התקרה ולבנות אותה מחדש. וכך אמרה להם:

– הֶקְשִׁיבוּ לי גברים, תחושת הבטן של אום אלח'יר לא טועה. הדרורים מרחפים כל

היום מעל התקרה ולא נרגעים ולא מצליחים לנחות שם, וגם הסנונית נטשה את קנה שבקשות ועפה מכאן.

באותו ליל חודש יוני לווהט, כשישבה אום אלח'יר עם בנה ונכדיה לאכול את ארוחת הערב, ולפני שנמלא סלון ביתה באנשים ומבקרים, קרה הדבר. היא הבחינה בבועות שצפו על פני קערית החלב שהייתה מונחת בפינת הקשת המערבית, אולם סברה שנוצרו בגלל החום הכבד. וכך, עוד לפני שהם סיימו לאכול את ארוחת הערב, המית הארס את כולם. את כולם חוץ מאשר אום אלח'יר, אותה מצאו חבריה כשהיא מחוסרת הכרה, וגפיה נפוחות.

*

הארס הקטלני הותיר מחלה בגופה של אום אלח'יר. זקני הכפר השתמשו בכל הידע הרפואי שלהם כדי לרפאה, אולם היא נשארה גרומה ולא יכלה לרדת ממיטתה. ככל שחלפו הימים פחתו עולי הרגל אליה עד שפסקו לחלוטין, זולת כמה זקנות נאמנות. אנחנו הילדים לא אזורנו עוז אף כדי להתקרב לסף ביתה. הצער הגדול על מה שקרה לה, והפחד ממנה, גרמו לנו להיעצר ליד עיקול הסמטה המובילה לביתה, וגם על כך לא העזנו לספר לאמהות שלנו. חיכינו שם לאחת הזקנות שתצא מביתה של אום אלח'יר, כדי שנסאל אותה על אודותיה; האם פניה עדיין מפחידים כל כך? והאם היא עדיין אוכלת תינוקות בנייה הארוכים והחלודים?

המחלה שאחזה בגופה של אום אלח'יר גרמה לפצעים מוגלתיים שהתפשטו לכל חלקי גופה, עד שלא נותר אדם שהעז להתקרב למיטתה. אפילו הזקנות הנאמנות לה לא העזו לבוא אתה במגע מחשש שילקו במחלה. שמועה פשטה בכפר כי הפצעים הללו מידבקים מאוד, ועוד שמועה שגרסה כי אכן אחת הזקנות נדבקה באותה המחלה, ושראו אותה משוטטת בסמטאות הכפר מעורפלת הכרה, קורעת בציפורניה את בשרה.

בהלה אחזה בתושבי הכפר, ולמרות החום הלוהט של חודש יולי, החלו חלק מהאנשים להבעיר אש בבתיהם. הם האמינו כי האש תמנע את התפשטות המחלה אל ביתם. וכך היו מבעירים את האש ומחכים למותה. משפחות אחרות נסו אל מטעי הזיתים שהתנשאו על הגבעות מול הכפר, כדי להתרחק מהמחלה וממנה. אחרים שהתמהמהו לעשות כן, החלו אט אט ללכת בעקבות קודמיהם, משהתייאשו מהסיכוי להחלמתה.

אום אלח'יר חשה שהכפר מתרוקן סביבה אט אט, ועיניה הבוהות והחולות שכמעט יצאו מחוריהן נקשרו בעיני חסן, שאהובתו הישנה שבה אליו, והוא שב אליה כדי להיות האחרון שיעמוד לשירותה. היא הסתכלה עליו באותו ערב, והחיוך הנצחי שלה התעלה על לחייה הפצועות. וכך, פצועה ומחויכת, מלמלה לעברו:

– האם תושבי הכפר עזבו את המקום, יא חסן?

וחסן פנה אליה בשמה הפרטי וענה בקול מנחם:

– ח'דרה יקירתי, כל עוד חסן לידך, אף אחד לא עזב.

– יא חסן, קשה לי להתמודדות עם המוות בעוד האנשים שאהב לבי רחוקים ממני.

האם אמשך לחיות, חסן? האם אראה אותם סביבי מחדש?

– יהיה בסדר, ח'דרה, יהיה בסדר. איוב מת וקם לתחייה, יא ח'דרה. אחרי הסבל הרב

תבוא הישועה. אללה כביר. אלוהים גדול.

אום אלח'יר זקפה זרת ואמרה:
 – אלחמדולילה, השבח לאל על כל חסדיו ועל תבונתו כי רבה.
 – עֲלֵינוּ לשבח את אלוהים תמיד. יש להודות על הרעה כשם שמודים על הטובה.
 מבטיהם התחבקו זה עם זה. ועם כל מבט, התחבקו גם שתי דמעות דוממות.
 – איך זה שאתה עוד אוהב אותי, יא חסן?
 – אני ממשיך לאהוב כל עוד מי שהעניק לי אהבה חי, יא ח'דרה.
 – אבל חסן, העור שלך נעשה חריצים חריצים. עונת העבודה שלך בפתח, ואין עוד מישוה בכפר הזה המסוגל כמון להשמיע את מנגינת החרמש.
 – אֵילִי מֵיֵנֶכָּ ח'יר, כל מה שבא ממך טוב, יא ח'דרה. ומי שיושיע את כאבך, יושיע גם את כאבי.
 – באלוהים יא חסן, אין עוד סיכוי לישועה. נותרו לי יומיים, אולי שלושה יא חסן, עד ש...

כף ידו המחייכת, הפצועה, הונחה על שפתיה הפצועות והשתיקה אותה.
 – באמת, יא אום אלח'יר, אני יודע שאת חזקה, ויודע כי ביכולתך להתגבר על הגדולים שבקשיים. סופה באה והולכת. עצי אלון הנטועים בהרים ממשיכים לעמוד איתנים כמו חתנים ביום חתונתם, ועצי הזית של ארצנו, יא אום אלח'יר, ממשיכים להפיק את השמן שלהם בכל עונה, בכל שנה, עד שהשמן גודש את כדי החרס שלנו. גם בחודשים הקשים, כשחומות בתינו מתקדרות, גם אז ההרים של ארצנו ממשיכים לחלוב ממימי ענני השמים והכדים מתמלאים במים. גם הקושי מבשר טובות. וכל עוד אום אלח'יר חיה ומשקה את האנשים במימיה, פצעי האנשים הופכים לנקודות חן יפהפיות על לחייהם.

*

וכך המשיך חסן לחזק את אום אלח'יר בקרבתו אליה, למרות הפצעים שהתפשטו גם בגופו, שבהם טיפל בעזרת מרקחת שהכין מעשבי הרים ושורשים יבשים.
 בוקר אחד התעוררה אום אלח'יר משנתה והחלה לתור אחריו בעיניה, אולם חסן יצא עם שחר אל ההרים ועדיין לא שב. הכפר היה מסביבה כמו אוסף של כדים ריקים. לא נשמעה געיה של שור, ואפילו לא נביחה של כלב. אום אלח'יר החלה לייבב בקול חזק, בתקווה שהוא נמצא לא הרחק מהבית, ויוכל לשמוע אותה. היא הייתה בטוחה שהמוות בוא יבוא הפעם, ושזו הפעם האחרונה שהיא מתעוררת, ונפשה כאבה מהמחשבה שהיא עלולה לעצום את עיניה לעולם מבלי לראות עוד את אהובה משכבר הימים.
 אימת המוות עוררה בה כוחות רדומים, והיא יצאה את פתח הבית כשהיא זוחלת דרך חדרי ביתה, ומשם החוצה בזחילה אטית בסמטאות הכפר. כך זחלה עד שהגיעה אל הנקודה המשקיפה אל מטעי הזיתים, שם באו אל אוזניה נביחות הכלבים שבקעו מבין העצים. למול עיניה הזדקפו עמודי עשן נישאים לשמים, מתרוממים מהמדורות של אלו שנסו מפניה. לפתע היא נעורה, נעמדה בקומה זקופה, בגוף מלא פצעים, ושתי דמעות זלגו על גדות חיוכה האחרון. אל מולה נשקפה דמותו של חסן ההולך לקראתה על השביל. חיוכה היה הדבר האחרון שזרח מפניה. חסן עמד מולה המום כשראה את גופה שהחל לשנות צורה ונהפך לגזע עץ זקן ויבש. הוא הביט בה וספק את כפותיו בצער.

– שאלוהים יברך את ימיך, יא אום אלח'ר, אפילו המוות לא יכול לגבור עלייך.
חיוכה ג'ווע, וחסן כרע ברך ליד גזע העץ הזקן. הוא חיבק את העץ בידיו והשקה
אותו מפצעיו המדממים. בבוקר היום הבא הנצו מתוך הגזע העתיק שני גבעולים ירוקים
שצמחו מתוכו, מתוך נקודות החן שלה. הם גדלו וצמחו, יום אחר יום, הלכו והסתעפו,
ובכל בוקר זלגו מהם מחדש שתי דמעות, שנחתו ברוך על פצעיו של חסן, ובכל יום ריפאו
שני פצעים נוספים.

ואנחנו הילדים לא ראינו עוד את חסן בעודו עובד את האדמה בשבילי ההרים, במקום
שבו נהגנו לראותו ובו המתנו לעדכונים על מצבה של אום אלח'ר. בזמן שגדלנו, נוכחנו
לראות את העץ גדל וצומח גם הוא, העץ הירוק שנבט מתוך העץ הזקן והיבש, והוא צמח
וגדל עד שחבק בענפיו הירוקים את בתי הכפר כולם.